

Hanım Sahâbîler'in Hadis İlmine Katkıları

The Contributions of Women Companions of Prophet Mohammed to Hadith Literature

Ebrar Beřinci řimřek¹

Seyahat ve Rivayetleriyle Hanım Sahâbîler
Yrd. Doç. Dr. Ayře Esra Aęırakça şahyar
 İstanbul: Akdem Yayınları, 2015, 240 sayfa.

Hız. Muhammed'i rehber edinen yol arkadaşları ashâb-ı kiram, sonraki nesiller için önemli bir örneklik oluşturmuştur. Gerektiğinde İslâm tebliğinin Arap Yarımadası dışına yayılması için değişik bölgelere seyahat etmiş, gerektiğinde de gazvelere katılmış, yeni coğrafyaların fethini gerçekleştirmişlerdir.

Bu durumda hangi seyahat bir gereklilik ve ibadet sayılmıştır? Hz. Peygamber hayat-tayken ve sonrasında yetişen nesil içinde nasıl bir Müslüman kadın kimliği teşekkül etmiştir? Sahâbe kadınların buldukları yerden başka bölgelere seyahat etme amaçları nedir? İslâm'ı yaymak için yaşanan cihat ve iskân hareketinde hanım sahâbîler nasıl bir varlık göstermişlerdir? Hadis rivayetinde İslâm'ın ilk kadın neslinin rolü var mıdır, eğer varsa en çok hangi bölgelerde faaliyet göstermişlerdir?

Yrd. Doç. Dr. Ayře Esra Ağırakça şahyar'ın 2015 yılında Akdem Yayınları tarafından yayımlanan Seyahat ve Rivayetleriyle Hanım Sahâbîler adlı eseri, bunlara benzer pek çok soruyu cevaplandırabileceğimiz ve hadis ilmi sahasına zenginlik katan akademik çalışma niteliğinde bir eserdir. Zayıf Hadis Rivayeti konulu doktorasından başka, yayımladığı makaleler, verdiği seminerler ve konferanslarla hadis çalışmalarına katkılarda bulunan yazarın bu son kitabı hadis sahasında önemli bir konuyu gün yüzüne kavuşturuyor.

Yazar önsözde eserini, hadislerin Arap Yarımadası dışına yayılmasında hanım sahâbîlerin etkisini ve rollerini ortaya koymak amacıyla kaleme aldığını belirtiyor. Eserde aynı zamanda İslâm medeniyetinin teşekkülünde kadınların katkısı ve İslâm'ın kadına bakışı da değerlendirilmektedir. Kitaptan edindiğimiz bilgiye göre, Asr-ı Saâdet'te hanım sahâbîler doğrudan hadis toplamak ve öğretmek amacıyla başka bölgelere göç etmiş olmasalar da, yaptıkları seyahatlerin doğal sonucu olarak hadis naklinde bulunmuşlardır. Sözelimi Ümmü'd-Derdân'ın şam'a gitme sebebi, eşinin öğretmen

¹ Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

olarak buraya atanmasıdır. Dolayı-sıyla kendisi de orada bulunmuş ve rivayetlerinin büyük bir kısmını bu bölgede nakletmiştir. Diğer taraftan Fatıma bint Kays da Kûfe valisi olan kardeşi Dahhak b. Kays'ı ziyaret amacıyla gittiği Kûfe'de hadis rivayetinde bulunarak Cessase hadisinin bölge rivayeti olmasını sağlamıştır. Bu ve kitapta ele alınan diğer sahâbî örneklerinden yola çıkarak, İslâm'ın ilk kadın neslinin seyahatlerinin ilmi, sosyal ve dinî açıdan oldukça önemli sonuçlar doğurduğunu görüyoruz.

Eserde öncelikle hanım sahâbilerin seyahat nedenleri, engelleri ve bölgelere dağılımlarının hadis ilmi açısından sonuçları ele alınmakta; ardından hangi hanım sahâbînin hangi bölgeye gittiği, gittiği yerde hangi hadisleri rivayet ettiği anlatılmaktadır. Daha sonra ravisinin nerede yaşadığına dair net bir mâlûmatın bulunmadığı, ancak rivayeti bir bölgeye nispet edilen isimlerin kimler olduğu, hangi bölgelere isnat edildikleri ve hangi rivayetlerin o bölgeyle anıldığı bilgilerinin verildiği bölüme geçilmektedir. Son olarak ise, Cemel Vak'ası sonrasında Hz. Âişe'yi Benu Halef konağında dinleyip, ondan duyduklarını rivayet eden yedi hanım sahâbeye ve rivayetlerine yer verilmektedir.

Kitabın, konusunu oldukça sistematik ve profesyonel bir biçimde ele aldığı, okuyucu tarafından açıklıkla görülecektir. Gerçekten yazar, konusuna hakimdir. Kaynakçanın da özenle seçildiği görülmektedir. Ancak konuyla ilgili araştırmaların sınırlı olması dolayısıyla olacak ki, okur, Asr-ı saâdet'te kadının sosyal hayattaki konumunu anlatan ilâve okuma önerilerine yeteri kadar yönlendirilememiştir.

Yazar, eserinde İslâm tarihçisi Fuad Jabali'nin görüşlerine yer vermektedir. Jabali'ye göre ashâbın çeşitli bölgelere yerleşmesinin dokuz ayrı sebebi vardır. Bunlar; hicret, cihat, sosyo ekonomik nedenler, toplumsal konum, resmî görevlendirmeler, önemli kişilerin vefatı, ailevî sebepler, siyasî sebepler ve sürgündür. Ancak Şahyar'a göre ashâbın seyahatinin başlıca ve tek nedeni cihattır. Cihatla birlikte yeni bölgelerin fethedilmesi, fethedilen bölgelere idarecilerin atanması ve iskân faaliyetleri, kadın ve erkek herkesin farklı bölgelere yerleşmesini gerekli kılmıştır. Cihada katılanlar arasında hanım sahâbilerin de bulunması, onların da muhtelif sebeplerle bölgelerini terk edip farklı beldelere gitmelerini gerektirmiştir. Bu sebepler şunlardır: cihat, hadis rivayeti, eşlerinin seyahati, akraba ziyareti ve kabilelerinin göç etmesi. Bu sosyal hareketlilik neticesinde ya yeni bölge isnatları oluşmuş, ya da rivayetler yeni bölgelere ulaşarak yayılmıştır. Ayrıca "hadis râvilerinin şehirleri ve vatanları bilgisi" an-lamına gelen "evtânû'r-ruvat" kavramı da bir başka doğal netice olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yazar kitabının iki, üç ve dördüncü bölümlerinde ele aldığı hanım sahâbileri ve bölgelerini genellikle Ahmed bin Hanbel'in el-ilel ve Marifetu'r-ricâl başlıklı eserini ölçü alarak oluşturmuştur. Ancak bunun dışında kendi araştırmaları sonucunda elde ettiği ve başka eserlerde karşısına çıkan isimleri de eserine ilâve etmiştir. Buradan hareketle birinci bölümde Mekke ve Medi-ne'nin dışında hadis rivayet eden Kûfe'de on iki, Basra'da sekiz ve Şam'da altı hanım sahâbî zikredilmiştir.

Bu isimlerden Şam'da Esmâ bint Yezid doksan beş, Kûfe'de Fatıma bint Kays otuz dört,

Basra'da Ümmü Atıyye kırk hadis rivayetiyle bölgelerinde sayıca en çok hadis rivayet eden kadın sahâbiler olmuşlardır. Bir de Ahmed bin Hanbel'in kendilerini Kûfe, Basra ve Şam şehirlerine nispet ettiği, ancak bu nispetin tespit edilemeyip, hadisleri belli beldede yaygınlaşan hanım sahâbiler vardır. Bunlardan ikisi Şam'a, sekizi Kûfe'ye, dokuzu ise Basra'ya nispet edilmiştir. Ayrıca Hz. Âişe'yi Basra'da dinleyip de hadis rivayet eden yedi hanım sahâbi olmuştur.

Eserde anlatılan her hanım sahâbi, aynı sistematikle benzer soruların cevabına yer verilerek okuyucuya sunulmuş ve işlenen konular okuyucunun aklında sorulara yer bırakmadan açıklığa kavuşturulmuştur. Bu yönüyle bölümler, başlıklar ve paragraflar arasında iyi seviyede tutarlılık göze çarpmıştır.

Eserde görülebileceği gibi hanım sahâbeler toplumları içinde önemli görevler ifa etmişler; başta kendilerini ve ailelerini olmak üzere gelecek bütün toplumlara ışık tutacak faaliyetlerde bulunmuşlardır. Çünkü İslâm dini onlara bu imkanı vermiş; insanlığa faydalı olmak, ilim öğretmek ve öğrenmek bağlamında kadını ve erkeği eşit tutmuş, bununla birlikte teşvik edici olmuştur. Nitekim ashap içinde hanımlar da İslâm dininin Arap yarımadası dışına çıkması için çaba sarf etmişler, Peygamberimizden emanet olan hadisleri kendi bölgelerinde veya seyahat amacıyla gittikleri yerlerde rivayet etmişlerdir. Kitapta yer verilen bu hadis-ler bize, hanım sahâbi rivayetlerinin hayatın her alanıyla ilgili olduğunu gösteriyor. Eşi tarafından boşanan birinin nerede id-det bekleyeceği gibi fikhî konulardan altın, gümüş gibi takıları kullanmanın hükmü gibi günlük yaşam pratiklerine ve Resûlullah'ın hangi günlerde oruç tuttuğu gibi muâmelât konularına kadar her alanda rivayetler bulunuyor. Üstelik bu nakil-ler, günlük hayatımızda birçok kişi tarafından dinî ya da an'anevî olduğu bilinmeksizin anılan ve uygulanan hadislerdir.

Hanım sahâbiler bir bölgenin ilim merkezi olmasında ve hukukî yapının teşekkülünde de önemli roller üstlenmişlerdir. Bu noktada, Ümmü Atıyye ve Kayle adındaki sahâbilerin zikredilmesini elzem görüyoruz. Çünkü görülen o ki, onlar, Basra'nın "Basra" olmasında kilit isimlerdendir. Fikhî görüşleri ve ilmi bilgilerinden ötürü ashap tarafından ziyaret edilen ve görüşlerine danışılan Fatıma bint Kays da bilgisiyle dikkatimizi çeken bir başka isimdir.

Hanım sahâbiler yalnızca ilim ve kültürleriyle değil, bedenleriyle de mücadele etmişlerdir. Hz. Peygamberle birlikte gazvelere katılmak suretiyle cephe gerisinde çalışan ve cephe önünde savaştan sahâbeler vardır. Bize kadar ulaşan rivayetler, Mekke'nin fethi, Tebük Seferi ve Hayber Gazvesi gibi seferlere hanımların da iştirak ettiğini göstermektedir. Nitekim yazar, Hayber Gaz-vesi'nde Resûlullah'ın hanımlara da ganimetten pay verdiği bilgisine yer vermiştir.

Eserden yola çıkarak ele aldığımız bu örnekler, İslâm'ın kadın algısını ortaya koymak açısından bir hayli önem taşımaktadır. Çünkü Asr-ı saâdet döneminden itibaren, İslâm'da kadının yeri ile ona biçilen rol daima çatışmıştır. Bu noktada Şahyar'ın eseri,

Asr-1 saâdet'ten bugüne kadının rolü ve katkısıyla ilgili modern dönemdeki tartışmalara ışık tutacak niteliktedir. Ayrıca geçmiş Müslüman toplumlarda yaşamış hanım şahsiyetler, günümüze örneklik teşkil edecek seviyede gün yüzüne çıkarılamadığı için bu sahada yapılan her çalışma ayrı bir önem taşımaktadır.